

BALAIŠIENĖ, Ona
Lithuania Documentation Project
Lithuanian
RG-50.473*0022

Šiame interviu Ona Balaišienė, gimusi 1911 m., karo metu gyvenusi Anykščiuose ir dirbusi Debeikiuose, bei vasaromis kartu su vyru numojusi žydams savo namą atostogoms, išvardina kelis pas ją atostogavusius garsius žydus (Frenelį, Melniką), pasakoja apie Anykščiuose buvusį getą. Pasakoja, kaip nešusi pieno į getą; kad ją įleidęs pažįstamas geto komendantas, bet ji buvusi įduota getą saugojusio partizano; kad jos vyrą dėl to žadėję sušaudyti, tačiau pažįstamas tardytojas pavarde Šulga ją išgelbėjęs. Pamini, kad žmonės eidavo į buvusį getą ieškoti paliktų daiktų, kad viršaitis jos vyrui siūlė įsigyti žydų baldų.

Kasetė 1 Dėžutė 1

[01:] 00:40:15 – [01:] 08:50:02
00:00 – 09:04

Prisistato esanti Ona Balaišienė, mergautinė pavardė – Sapkauskaitė, gimusi 1911 m. Andrioniškyje dvaro darbininko ir bažnyčios skalbėjos šeimoje; teigia, kad abu tėvai nelegaliai platino lietuvišką literatūrą; kad tėvas buvo grįžęs iš Amerikos; kad mama buvusi suimta, bet Andrioniškio kunigui Baltrušaičiui davus kyšį paleista; kad abu tėvai mirė 1918 m.: tėvas sušaudytas vokiečiams traukiantis, o motina – nuo plaučių uždegimo.

[01:] 08:50:03 – [01:] 18:41:01
09:05 – 19:19

Kalba apie savo ir seserų gyvenimą po tėvų mirties, kol ištekėjo ir apsigyveno Anykščiuose. Pasakoja, kad savo namą vasaromis jie su vyru išnuomodavo atostogaujantiems žydams, pamini, kad pas juos atostogaudavo Šiaulių odos fabriko savininko Frenkelio žentas Potrukas bei fotografas Melnikas. Pasakoja, kaip iš už nuomą užsidirbtų pinigų susirementavo namą, bet atėjus vokiečiams reikėjo langus užkalti, kad nenacionalizuotų.

[01:] 18:41:02 – [01:] 28:21:16
19:20 – 29:24

Pasakoja, kaip vokiečiai bandė nacionalizuoti jų namą, bet pažįstamas išgelbėjo. Paprašyta išvardinti pažįstamus Anykščių žydus, prisimena tik Gelvoną. Pasakoja, kad nešė pieno ką tik pagimdžiusiai moteriai į getą; kad vienas partizanas iš Čekonių jos nepraleido, tačiau pažįstamas geto komendantas vardu Balys Paulavičius leido nunešti pieno ir net kambario numerį nurodė. Teigia, kad pas juos į kiemą žydai iš geto eidavo vandens pasisemti. Prisimena, kaip prie šulinio pamatė žydę, kurią buvo sutikusi Debeikių gimdymo namuose, kad ši sakė maitinanti savo kūdikį tuo, ką pati valgo; O. Balaišienė sako atidavusi tuomet jai visą turėtą maistą. Pasakoja,

kad tas partizanas, kuris jos nepraleido, ją įskundė, todėl jos vyrą vokiečiai norėjo vesti sušaudyti su žydais, – jos vyras suprato, ką vokiečiai kalbėjosi tarpusavyje, kadangi buvo patekęs į vokiečių nelaisvę Pirmojo pasaulinio karo metais ir pramokęs vokiškai – tačiau vokiečių kalbos mokytojas pavarde Šulga ir Klemensas Kiaušas sugebėjo vokiečius perkalbėti. Teigia, kad Šulga dirbo „perkalbėtoju“ (vertėju? tardytoju?).

**[01:] 28:21:17 – [01:] 36:26:03
29:25 – 37:50**

Pasakoja, kad prieš kelis metus buvo sutikusi ją įskundusį partizaną, bet šis nenorėjo net kalbėti apie tuos laikus. Pasakoja, kaip netyčia užklydusiam vokiečiui sužinojus, kad jos vyras kalba vokiškai, jam kitą dieną atėjo šaukimas dirbti perkalbėtoju (vertėju? tardytoju?), tačiau šis atsisakė. Prisimena žydą senuką, kuris nešiojosi didžiulę knygą ir jai paklausus, kas toje knygoje parašyta, šis atsakė: „šioje knygoje parašyta, kad mūsų kraujas dabar bėga upeliais, o jūsų, atėjus laikui, upėm tekės“; prisimena, kokį įspūdį jai padarė šie žodžiai. Aiškina, kad žydus iš geto sušaudyti varė ne visus kartu, bet būreliais kas kokios penkios dienos; kad pirmiausia varė jaunuolius. Pasakoja, kad iš pradžių visi galvojo, kad turtingus žydus paliks ir nešaudys, tačiau vėliau juos išvežė sušaudyti į Uteną. Pasakoja, kaip ji bijojo dėl savo vaikų ir naktimis nemiego davė; kaip naktimis girdėdavosi vaikų verksmas iš geto. Kalba, kad vokiečiai yra „kraugeriai“.

Kasetė 2 Dėžutė 1

**[02:] 00:40:01 – [02:] 10:13:02
00:34 – 10:30**

Sako, kad dirbo gimdymo namuose, kur atveždavo sužeistus nuo plento, kurie bėgo iš Kauno Utenos link; kad bėgo žydai ir rusai, buvę Sovietų tarnautojai; pasakoja, kaip matė žmogų su prašauta galva [verkią]; kaip keliems žydams buvo liepta šalia žydų mokyklos išsikasti duobes ir jie buvo sušaudyti. Aiškina, kad istorijos nereikia užsirašinėti, kad ir prie vokiečių, ir prie rusų baisu buvo; ima kalbėti apie masinius vežimus.

**[02:] 10:13:03 – [02:] 18:47:12
10:31 – 19:27**

[Pašnekovei paaiškinama, kad ji yra vienintelė, kuriai pavyko įeiti į getą.] Paaiškina, kad žydai buvo uždaryti į Karkos, kuris buvęs iš Panevėžio, vilą; pamini Kapliauską ir Klemcicką, kurie ten gyveno; teigia, kad moterys ir vaikai gyveno po stogu, o vyrai – po atviru dangumi. Mano, kad žydai gete pabuvo gal du mėnesius. Teigia nežinojusi, kad jie bus sušaudyti; kad pradžioje visi galvojo, kad rusai sugrįš ir žydai bus paleisti, kadangi rusų lėktuvai nuolatos skraidydavo ir bombarduodavo gyvenvietes; kad suprato, jog žydai bus šaudomi tuomet, kai išvedė pirmuosius vyrus; kad tuomet jai pakriko nervai ir vyras ją išvežė į mišką. Aiškina, kad jie pasitraukę į mišką tam, kad nereikėtų matyti ir girdėti, kas vyksta; kad kitaip būtų paskutinį kšnį atidavusi ir jos šeimą sušaudę būtų. Teigia, kad sušaudyti varydavo į mišką už Biliūno paminklo; kad

nematydavo, kaip išvaro, kadangi pamatę artinantis partizanus, užsidarydavo visus langus; kad be galo skaudu buvo [ašaroja]; kad nemačiusi, jog žydai būtų kankinami.

[02:] 18:47:12 – [02:] 27:04:12
19:27 – 28:03

Prisimena, kaip vienas žydas atėjo paprašyti, kad ji perduotų vienai šeimai, pas kuriuos kieme jis buvo visą savo šeimos turtą užkasęs, kad šie bent vandens atneštų; kaip ji bijojo eiti perduoti; kaip jos vyras sakosi perdavęs, bet šie šurkščiai jam atsakę. Prisimena, kad kai žydus varė šaudyti, vieni pėsti ėjo, o kiti važiavo (*anksčiau sakė, kad nematė, kaip vedė*). Prisimena, kad kai žydai jau buvo sušaudyti, žmonės iš miestelio ėjo ieškoti paliktų daiktų. Pasakoja, kad geto komendantas buvo labai geras žmogus; kad vėliau buvo nuteistas už bendradarbiavimą su vokiečiais; mano, kad jis buvo nekaltas; aiškina, kad buvo paimtas komendantu todėl, kad buvo ką tik iš armijos grįžęs.

[02:] 27:04:13 – [02:] 36:24:10
28:04 – 37:48

Pasakoja, kaip pas jos vyrą batsiusvį susitaisyti batų atėjęs viršaitis iš gretimo kaimo, sakė, kad dar likę neišsparduotų žydų baldų ir siūlė nueiti pasižiūrėti. Teigia, kad kai kuriuos žydų namus atidavė partizanams, o kitų nežinanti; kad tarp partizanų pažįstamų nebuvo; kad jai vyras, kuris Pirmą pasaulinį karą pragyvenęs buvo, liepė jai namie sėdėti ir nieko nematyti ir negirdėti. Paklausta, kas buvo baisiausia, sako, kad vaikų klyksmas naktį.